

1. Бехтерев В.Ф. Активность личности: психолого-педагогические аспекты воспитания в современных условиях: учебное пособие / В.Ф. Бехтерев. – Красноярск : КГУ, 1996. – 140 с.
2. Бодалев А.А. Психология общения / А.А. Бодалев. – М. : Воронеж, 1996. – 256 с.
3. Васюра С.А. Коммуникативная активность школьников подросткового возраста и ее развитие / С.А. Васюра // Психологическая наука и образование, 2002. – №3. – С. 35-44.
4. Волошина Т.В. Психологические механизмы повышения уровня активности общения: Дис. ... канд. психол. наук / Т.В. Волошина. – Новосибирск, 1996. – 144 с.
5. Максимова Р.А. Коммуникативный потенциал человека и его влияние на разные стороны жизнедеятельности: автореф. дис. ... канд. психол. наук / Р.А. Максимова. — Л., 1981. — 24 с.
6. Рыжов В.В. Психологические основы коммуникативной подготовки: Дис. док. психол. наук: (13. 00. 05) / В.В. Рыжов. – Нижний Новгород, 1995. – 323 с.

Анотація

У статті висвітлено результати самодіагностики майбутніми вчителями активної творчо-комунікативної позиції; проаналізовано методики, що можуть бути використанні при діагностиці вихідного рівня сформованості досліджуваного особистісного утворення.

Аннотация

В статье освещены результаты самодиагностики будущими учителями активной творчески-коммуникативной позиции; проанализированы методики, которые могут быть использованы при диагностике исходного уровня сформированности личностного образования, которое исследуется.

Summary

In the article presents the results of self-diagnosis future teachers active creatively-communicative position; analyzes techniques that can be used in the diagnosis of the initial level of forming of the studied personal formation.

Ключові слова: активна творчо-комунікативна позиція, комунікативна активність, діагностичні методики, самодіагностика.

Ключевые слова: активная творчески-коммуникативная позиция, коммуникативная активность, диагностические методики, самодиагностика.

Key words: active creatively-communicative position, communicative activity, diagnostic techniques, self-diagnosis.

Подано до редакції 16.10.2012.

УДК 378 : 613

©2012

Ярка М.О.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ І СТАН ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Аналіз сучасного стану та проблем професійної валеологічної освіти, забезпечуваної в рамках навчальних програм у вищих педагогічних закладах, надає поживу для актуалізації питання її цільових пріоритетів – під виглядом парадигми¹. Підставою тому є не тільки великомасштабний розвій валеологічної проблематики в полі ключових концептів та фундаментальних питань валеологічної освіти, але також вкрай гостра необхідність у процесах її модернізації, що актуалізує добірку доцільних (необхідних та достатніх) валеологічних знань – під виглядом певної інформаційної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... На сьогодні валеологія – це, передовсім, самостійна наукова дисципліна з власним предметним змістом, що сприймається як комплексно організована знаннева інфраструктура із внутрішньогалузевим багатством предметних спеціалізацій: основи валеології (Р.Валецька), власне валеологія (І.Бабин, В.Грибан, А.Зайцев, Г.Зайцев, Л.Іващук, О.Міхеєнко, С.Онишкевич, А.Царенко, В.Черняк, І.Шувалова, Г.Яцук та ін.), основи здорового способу життя (В.Грушко, Д.Крюкова, Л.Лисак, О.Фурса, В.Шахненко та ін.), здоров'язбереження (М.Лук'яненко та ін.), психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я (М.Корольчук), психічне здоров'я (О.Чабан, В.Яцук, Я.Нестерович), психологія здоров'я (В.Ананьєв, О.Двіжона, С.Секач, М.Тимофієва), психологічні аспекти здорового способу життя (О.Тихонова), основи шкільної гігієни і валеології (В.Підгорний, П.Плахтій, Л.Соколенко), психогігієна (Л.Гармаш, Н.Коцур), гігієна та екологія людини (І.Даценко), еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя (Ю.Бойчук), гендерна психологія (М.Ткалич), психологія сексуальності (С.Діденко, Р.Козлова) тощо. У такому вигляді валеологія як наука завойовує широкий простір для алгоритмів

¹ У даному випадку присутність терміна "парадигма" (з давньогрецької – "взірець") має філософсько-методологічне значення – коли йдеться про наявність певної теоретичної моделі знань, які фіксують загальні передумови практику власне теоретичної діяльності. Подібний сенс має поняття "архетипу наукового мислення", в яке входять також такі поняття, як "стиль мислення". Кожного разу, отже, йдеться про структуру пізнавальної діяльності. Зокрема, власне парадигма передбачає існування особливого типу знання, що не виконує безпосередньо пояснювальної функції, а є умовою здійснення теоретичної діяльності з пояснення та систематизації емпіричного матеріалу [7, с. 351].

інтелектуальної діяльності, пошуку ефективних психолого-педагогічних та дидактично-едукативних методик тощо [1; 2; 3; 4; 5; 8; 10]. Однак, структура та предметна спеціалізація валеологічної освіти на сьогодні постає у вельми, так би мовити, розпорошеному вигляді: кожен з авторів монографій, підручників та навчальних посібників чи наукових статей виявляє власний пошук принципів моделювання валеологічної освіти. Водночас повсюдно превалює *методико-практичний* та *виховний* аспекти проблеми, що, звісна річ, не може заступити значення міркувань з приводу *теорії та методології валеологічної діяльності*. А це значить, що на часі – *спеціалізоване дослідження предметного змісту валеологічної освіти, в дусі наукознавчої проблемології*. У такий спосіб питання щодо валеологічної освіти ще не ставилося і є відкритим перед широкою палітрою гуманітарного знання.

Формулювання цілей статті... Беззаперечним є визнання того, що сучасна валеологічна думка намагається доволі щільно деталізувати свої окремі пророблення, котрі спрямовані на епістемологічну (знанняву) обробку певних ділянок *валеологічної свідомості*. Під таким виглядом такі напрацювання (а вони є вельми чисельними, до того ж – *інтердисциплінарними* за характером) сприймаються як підоснова для збірної когнітивної (від лат. cogito – міркую) *моделі знаннявих структур*, яка, своєї черги, потребує вирізнення і як *необхідних*, так і *достатніх* для сучасного гуманітарного підходу значень, значущих для сучасної валеологічної освіти. Такий “відкритий” характер самої валеологічної освіти щодо редукції власного предметного змісту варто, отже, потлумачити як “шлях апелювання до певних аксіом, які передують досягненню необхідно-істинного”, і які охоплюють “усі аспекти ідеалізуючої діяльності людського інтелекту” (В.Петрушенко) [6, с. 185]. Адже при цьому, як вже зазначалося, йдеться також про епістемологічне дослідження валеології як самостійної наукової дисципліни з власним предметним змістом. Саме тому в контексті окресленої проблеми валеологічна освіта розглядається, з одного боку, в рамках усталених на сьогодні корелятах стосовно загальних знань про людину; та з іншого – її цільові пріоритети аргументуються в дусі *професійного розуміння глибинних знаннявих структур щодо стратегії виживання людини в сучасному світі*. Таким чином, мета статті – з’ясувати та обґрунтувати цільові пріоритети сучасної валеологічної освіти, які виявляють спроможність складати сучасну парадигму її теорії та методики.

Виклад основного матеріалу дослідження... Висновування цільових пріоритетів сучасної валеологічної освіти, її предметної специфіки та методологічно вивірених завдань надають можливість для ґрунтовного опрацювання та проектування сучасної парадигми теорії та методики валеологічної освіти вже на рівні структурировання навчального процесу на профільних факультетах педагогічних вузів. При цьому важливо усвідомлювати, що пірамідальна (за А.-Г.Маслоу) структурна модель людини і зовнішні (просторові) її складові дозволяють виокремити від багатогалузевих вчень про людину саме валеологічний аспект. Його розробка в обраній логіці (пізнання здоров’я від тілесного до духовного компонентів та навпаки у поєднанні із їхніми зовнішніми складовими) і лежить в основі валеологічної освіти [9]. Такий підхід до людини і до обрання стратегії і тактики оздоровлення є *системним* і дозволяє створити своєрідний *знаннявий каркас* (або ж *засади проектування*) *навчального процесу викладання валеології* у середній та вищій освітній ланці, що ґрунтується на законах функціонування людини як відкритої системи, основних завданнях життя людини (виживання, репродукція, реалізація себе як особистості). Відповідно, *цільовими пріоритетами* валеологічної освіти є:

1) формування у людини стійкої світоглядної позиції, згідно з якою людина розуміє себе як частину Природи і соціуму, має уявлення про залежність стану здоров’я від природних чинників, потребує встановлення гармонійних взаємин з Природою (Всесвітом) та суспільством, оскільки від цих взаємин залежить її здоров’я;

2) свідоме пізнання та осмислення людиною основних валеологічних аспектів, принципів та закономірностей життєдіяльності;

3) створення у свідомості людини сталих мотивацій на валеологічну поведінку і здоровий спосіб життя як провідної умови самореалізації людини, її виживання та репродукції.

Наголосимо також на тому, що валеологічна освіта як у середній, так і вищій освітніх ланках повинна базуватися на *інтегровано-предметній основі*, яка на сьогодні проглядає за найбільш перспективну. Тобто, *валеологічна професіоналізація* повинна здійснюватися двома взаємодоповнюючими напрямками: через *певні навчальні курси та інтегративні взаємозв’язки з іншими предметними дисциплінами*. Зокрема, як засадничий принцип проектування навчального процесу з валеологічної освіти на профільних факультетах вузів, інтегрованість інформаційного поля та валеологічна компетентність повинна бути забезпеченою залученням відомостей про здоров’я індивіда зі всіх інших наук про людину (наприклад – філософії, психології, екології, етики, естетики тощо). Крім того, інтегрованість повинна передбачати поглиблене вивчення багатьох аспектів здоров’я в контексті численних предметних дисциплін (наприклад: духовне здоров’я на уроках християнської етики у середніх школах; залежність здоров’я людини від екологічних чинників, що вивчаються на заняттях з екології у вищих навчальних закладах тощо).

Власне *профільююча добірка навчальних дисциплін* чи курсів є другою важливою умовою і повинна бути багаторічною та поетапною: саме *інтегровано-предметна модель* валеологічної освіти надасть систематичності в отриманні знань, а виважене методичне забезпечення зробить можливим формування дієвого ставлення до

власного здоров'я, до його збереження і зміцнення, розуміння значущості створення власної оздоровчої програми, здорової поведінкової стратегії, етичного відношення до себе, інших та оточуючого світу.

Дещо детальніше про теперішню ситуацію з викладання валеології в якості навчальної дисципліни. Так, у педагогічному університеті на біологічному факультеті валеологія викладається лише один семестр – одна пара в тиждень, цілим курсом студентів. Таке положення речей є не лише недоцільним, але й неприпустимим. Ця навчальна дисципліна має вивчатися усі п'ять курсів навчання (або бодай чотирьох з них), але при цьому слід змінити період викладання таких навчальних дисциплін, як анатомія та фізіологія людини. Принагідно зазначимо: на превеликий жаль саме ці навчальні дисципліни (анатомія і фізіологія) викладаються на другому курсі. На нашу думку, анатомію слід викладати вже в першому півріччі на першому курсі, а фізіологію – у другому півріччі першого курсу. Саме такий підхід до систематизації навчального процесу зумовлений тим, що для того, аби вивчати функції органів та їхніх систем, доцільно передовсім вивчити структуру самих органів. Також у першому півріччі першого курсу (перший семестр) належить вивчати загальну психологію, а в другому (другий семестр) – практичну психологію. Крім того, в першому ж семестрі (перший курс) – вивчати філософію, а в другому – філософську антропологію.

Відтак, з першого півріччя другого курсу повинно розпочатися вивчення валеології, причому – з викладом *основ фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я*. Звісна річ, навчання слід організувати за підгрупами, а не цілим курсом, як це робиться на даний час, а також провадитись двічі на тиждень. Відповідно у другому півріччі другого курсу, а також на наступних етапах навчання повинні викладатися додаткові відомості з вищевказаних видів здоров'я: вони повинні охоплювати зовнішні просторові складові людини. Наприклад: при вивченні *фізичного здоров'я* – це харчування, вплив екології, біоритми, дихання тощо; при вивченні *психічного здоров'я* – мікро- та макросоціальне середовище; при вивченні *духовного здоров'я* – загальнолюдські цінності, модули естетичного, закони моралі, вищі духовні закони, світські та релігійні духовні концепції.

Осібнo ж зважимо на таку особливість: в українських підручниках з валеології в розділі “фізичне здоров'я” надмірно значна увага надається теоретичним розробкам самого питання; натомість практичним рекомендаціям щодо формування та збереження або ж зміцнення та відновлення фізичного здоров'я надається мізерна кількість інформації. Тому при вивченні розділу “Фізичне здоров'я” вкрай необхідно надати значну увагу таким методико-практичним аспектам фізичного здоров'я, як: особиста гігієна, ранкова гімнастика, фізичне тренування, оздоровче тренування, оздоровча фізкультура, спорт, туризм тощо.

Певні недоречності трапляються і стосовно феномена “психічне здоров'я”: у більшості українських підручників з валеології у відповідному розділі неможливо віднайти такого важливого аспекта, як “психологічне здоров'я”, а також висвітлюється занадто мала кількість *чинників* та *методів* підтримання психічного та психологічного здоров'я (більшість методів мають історичний інтерес, як от: аутогенне тренування, психоаналіз тощо). У цьому ж розділі усі без винятку автори підручників з валеології висвітлюючи тему девіантної поведінки по-суті рекламують (!) наркотичні засоби, оскільки займаються висвітленням їхнього психотропного аспекту. Натомість варто вважати, що студентів слід інформувати в крайньому разі лише про побічні дії наркотичних засобів, але насамперед – це виклад інформації про методи запобігання та позбавлення наркотичної залежності.

На превеликий жаль, розділ “духовність” є найслабшим (а інколи – просто відсутнім) розділом в українських підручниках з валеології. Як це не прикро, але *вектор пізнання* людини у цих підручниках розпочинається від фізичного здоров'я, проходить через психічне здоров'я і завершується у духовному здоров'ї. Але натомість слід акцентувати, що *вектор оздоровлення* людини розпочинається саме із духовного здоров'я, тобто – проходить через психічне здоров'я і завершується у фізичному здоров'ї.

Ще одна заувага: “Валеологія та охорона здоров'я дітей” – таку назву має навчальна дисципліна, що викладається у педагогічних університетах, але у жодному українському підручнику з валеології саме таким чином сформульоване завдання не має властивого висвітлення.

Слід також вказати на необхідність включення до програми з валеології (як навчального предмета) таких розділів, як: геронтологія, сексовалеологія, валеологія сім'ї, основи діагностики захворювань на ранній стадії, основи діагностики захворювань на розгорнутій стадії, перша долікарська допомога тощо.

Урешті-решт, зазначимо необхідність у бодай найбільш необхідних моментах суто методичного характеру. Одним із таких є виняткова вагомість саме *усної практики студентів* – у відповідях на семінарських знаннях, диспутах, співбесідах з лектором тощо. Вагомість цього чинника зростає на фоні своєїрідної побічної дії письмових тестових завдань, оскільки сама форма тестового контролю подекуди виявляє необ'єктивність оцінювання (суть парадоксу полягає у тенденції зростання успішності при тестовому контролі супроти об'єктивних даних при опитуванні студентів, тобто – за умов усної практики). А отже, опісля кожного навчального етапу вивчення валеології (по-семестровий облік) вельми принциповими моментами є як наявність диференційованої форми контролю, так і саме усна форма здачі заліку та іспиту.

Коротко проаналізуємо також *теорію і практику проведення тестового контролю з валеології*. Кожне питання має містити як мінімум чотири–п'ять (максимум вісім–дев'ять) варіантів відповіді. Потреба в цьому

зумовлена тим, що самих правильних відповідей має бути декілька (наприклад – чотири). Самих тестових завдань має бути як мінімум шість варіантів, що забезпечить студентів від спокуси “списування”. На одне тестове завдання надається одна хвилина. Відповідно, якщо тестовий контроль триває 90 хв., самих запитань має бути щонайменше 60. До того ж, останнє завдання повинно мати вигляд своєрідного аналітичного етюдю, яке має засвідчити креативність мислення студента.

Стосовно *методики проведення лекцій та практичних занять*, а також їхнього кадрового забезпечення. По-перше, згідно вищевказаних передумов щодо предметної спеціалізації навчального курсу “Валеологія”, за кожним навчальним роком варто закріпити певного фахівця, який, до того ж мав би паралельно займатися проведенням і лекційних, і практичних занять. Або ж: на кожній лекції, які передують проведенню практичних занять згідно вивчення певної теми, мають бути присутніми викладачі, яким доручено проведення саме практичних занять². Ця обставина зумовлена тим, що не завжди суто програмові вимоги можуть орієнтувати в проблематиці як самого навчального курсу, так і кожної теми лекції зокрема.

Дещо детальніше про методику проведення власне *практичних занять*. Шкільний вчитель має передусім навчати своїх учнів думати (когнітивна діяльність). А тому, перша половина практичного заняття має бути присвячена аналізуванню студентами (опісля – викладачем) найважливіших для розуміння розділів теми. Подекуди усьому цьому має передувати практика навчання вмінню навчатися (робота з підручником, конспектом за допомогою різнокольорових маркерів чи олівців). Зокрема, якщо студент зрозумів прочитане – це ознака того, що ця інформація сприйнята і є запам’ятованою. Якщо ж міра розуміння недостатня, тоді діє класичне правило *repetitio est mater studiorum*. Друга половина практичного заняття – це опитування за ключовими питаннями (20 хв.) та виконання тестових завдань (10 хв.). Обидві форми контролю знань складають підставу для середньої оцінки.

У підсумку додамо також деякі міркування з приводу включення до навчального плану підготовки фахівців з валеології деяких спеціальних навчальних дисциплін, а також їхнього місця у навчальному плані опісля першого курсу (про це мова йшла вище).

Так, перспективним видається таке планування подальшої освітньої діяльності. На *другому курсі* повинна викладатися: основи патологічної анатомії, основи патологічної фізіології, вікова фізіологія, загальна педагогіка, гігієна, етика, релігієзнавство, християнська етика, екологія, психологія сексуальності (перше півріччя); психологія педагогіки, психологія релігії, естетика, екологія людини, шкільна гігієна, гендерна психологія (друге півріччя); психогігієна (протягом усього навчального року). На *третьому курсі*: аксіологія, теологія, сімейна педагогіка, сексологія, девіантологія (перше півріччя); акмеологія та психологія девіантної поведінки (друге півріччя); основи медичних знань (протягом усього навчального року). На *четвертому курсі* – основи медичних знань (продовження, впродовж усього навчального року) та сестринська справа (впродовж навчального року). Заняття з фізичної культури повинні проводитися протягом усього періоду навчання у вузі. Також з другого курсу по останній – заняття з безпеки життєдіяльності.

Висновки... Багатопланова інформаційна насиченість валеології як інтегративного освітнього курсу включає в себе теоретичні й практичні надбання таких галузей знань, як біологія, медицина, фізична культура, психологія, педагогіка, філософія, етика, естетика, релігія тощо – виокремлюючи з даних наук власне валеологічний аспект. Такий підхід є *холістичним*³ – орієнтованим на *цілісність знаннявого образу-концепта* валеології не лише як науки з власним предметним змістом, але й в сенсі її високої інтегрованості та інтердисциплінарності в якості валеологічної освіти. Однак, генеральним підсумком дослідження є здобутий висновок щодо необхідності подальшої науково-теоретичної розробки змісту валеологічної освіти – її *тематичної та проблемної специфікації*, що уможливить проектування методологічно вивірених моделей самої валеологічної освіти під виглядом *інтердисциплінарного дискурсу*. Таким чином, поставлена перед дослідженням мета – з’ясувати та обґрунтувати цільові пріоритети сучасної валеологічної освіти, які виявляють спроможність скласти сучасну парадигму її теорії та методики – осягнута. Її було здобуто шляхом аналізу стану валеологічної освіти як інформаційно насиченої системи оздоровчих засобів, що покликані коригувати спосіб життя людини.

Література

² Подібна практика є сталою системою навчання в Івано-Франківському Національному медичному університеті.

³ Про холістику знання в його епістемологічному сенсі переконливо веде мову В.Петрушенко. В поясненні терміна дослідник апелює до терміна “ціле”, яке англійською мовою звучить як “хол” [6, с 13].

1. Бобрицька В. Професійно орієнтований контекст як засіб формування здорового способу життя майбутніх учителів / В.Бобрицька [та ін.] // Збірник наукових праць Полтавського ДПУ ім. В.Г.Короленка. – Полтава, 2005. – Вип. 7 (46). – Серія “Педагогічні науки”. – С. 220-228.
2. Бойченко Т.Є. Валеологічна освіта в Україні : особливості і проблеми формування / Т.Є Бойченко [та ін.] // Валеологія : науково-практичний журнал. – Київ – Тернопіль, 1996. – № 11. – С. 25-27.
3. Бойчук Ю.Д. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя : теоретико-методичні аспекти : монографія / Ю.Д. Бойчук. – Суми : Університетська книга, 2008. – 357 с.
4. Волошин О.Р. Проблема збереження здоров'я учнів в освіті в умовах її модернізації / О.Р. Волошин, М.Лук'янченко, Ю.Шкробітія, Е.Боляха, А.Матвеева // Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи. – Дрогобич : Коло, 2005. – С. 119-123.
5. Лук'янченко М. І. Формування здоров'язберігаючої компетентності учнів : проблеми та перспективи / М.І.Лук'янченко, М.В.Вачевський [та ін.] // Молодь і ринок. – 2012. – №2 (85). – С. 76-79.
6. Петрушенко В.Л. Епістемологія як філософська теорія знання : Монографія. – Львів : Видавництво Державного університету “Львівська політехніка”, 2000. – 296 с.
7. Петрушенко В.Л. Тлумачний словник основних філософських термінів / В. Л.Петрушенко. – Львів : Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2009. – 264 с.
8. Скороход В. Формування культури здоров'я молоді через освіту / В.Скороход [та ін.] // Проблеми освіти : Наук.-метод. зб. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. – Вип. 48. – С. 42-45.
9. Тихонова О. Психологічні аспекти здорового способу життя / О.Тихонова, О. Шокало // Український світ. – 1995. – №№ 7–12 (рік 4, ч. 11). – С. 42-43.
- 10.Шувалова И. Н. Сущность и перспективы валеологии в начале XXI века /И.Н. Шувалова [и др.] // Гуманітарні науки. – 2011. – № 2. – С. 110-114.

Анотація

У статті розглядається питання валеологічних компетенцій, їхнього формування на основі інтердисциплінарного дискурсу. Пропонується спеціалізований підхід до предметно-тематичної систематизації навчального плану для студентів профільних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів.

Аннотация

В статье рассматривается вопрос валеологических компетенций, их формирования на основе интердисциплинарного дискурса. Предлагается специализированный подход к предметно-тематической систематизации учебного плана для студентов профильных факультетов высших педагогических учебных заведений.

Summary

The article discusses valeological competencies of their formation on again interdisciplinary discourse. A specialized approach to the subject-content systematic curriculum for students specialized faculties of higher educational institutions.

Ключові слова: валеологічна компетентність, холістичний підхід, модернізація та сучасна парадигма валеологічної освіти.

Ключевые слова: валеологическая компетентность, холистический подход, модернизация и современная парадигма валеологического образования.

Key words: valeological competence, holistic approach, modernization and contemporary paradigm of valeological education.

Подано до редакції 26.09.2012.

Рекомендовано до друку докт.пед.наук, проф. Вачевським М.В.